

Ympäristövaikutusten arviointi, Vihreä vaihtoehtobudjetti

Johdanto: Ympäristövaikutusarviointi

Ympäristövaikutusten arviointi on tärkeä osa talouspoliittista päätöksentekoa. Ympäristövaikutusarviointi auttaa hahmottamaan, minkälainen vaikutus suunnitelluilla päätöksillä on ympäristön tilaan.

Tässä ympäristövaikutusten arvioinnissa keskitytään erityisesti siihen, miten esitetyt toimet vaikuttavat luontokatoon sekä ilmastomuutokseen.

Nykyinen Orpon hallituksen talousarvioesitys ei merkittävästi edistä Suomen vuoden 2035 hiilineutraaliustavoitetta tai tavoitetta pysäyttää luontokato vuoteen 2030 mennessä. Uudistusten kunnianhimon taso ei ole riittävä, ja useilla sektoreilla otetaan askeleita taaksepäin.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa ilmastomuutoksen ja luontokadon pysäyttäminen on keskeinen osa taloudellista päätöksentekoa. Kaikki taloudellinen toiminta pyritään saattamaan ekologisten reunaehtojen sisään. Vaihtoehtobudjetissa keskeiseksi toimeksi nousee ympäristölle haitallisen toiminnan vähentäminen ja ympäristölle hyödylliseen toimintaan kannustaminen vihreän verouudistuksen avulla, luonnonsuojelun rahoituksen kasvattaminen, hiilinielujen tilanteen kohentaminen sekä maatalouden ja liikenteen päästöjen vähentäminen.

Ympäristölle haitallisten verotukien karsiminen

Ympäristön kannalta haitallisilla tuilla tarkoitetaan tukia, jotka johtavat ympäristöhaittojen kasvuun ja luonnonvarojen käytön kasvuun tuetulla toimialalla. Poistamalla valtion taloudellinen tuki ympäristön kannalta haitalliselta toiminnalta voidaan kohentaa samanaikaisesti sekä ympäristön tilaa että valtiontaloutta.

Ympäristölle haitalliset tuet voidaan jakaa suoriin tukiin sekä verotukiin. Suorat tuet ovat rahansiirtoja julkiselta sektorilta yrityksille tai kotitalouksille, kun taas verotuet saadaan laskettua vertaamalla verotasoja valittuun vertailutasoon.

Luonnonvara-, resurssi- ja päästöveroilla taas tarkoitetaan veroja, jotka kohdistuvat johonkin mitattavaan suureeseen, ja jolla on haitallinen vaikutus ympäristöön. Ympäristöverojen tarkoituksena on ohjata toimintaa ympäristölle suotuisaan suuntaan ja vähentää ympäristölle haitallista toimintaa.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa esitetään sekä ympäristölle haitallisten verotukien karsimista, suorien tukien karsimista että uusia luonnonvara-, resurssi-, ja päästöveroja. Esitetyt toimet auttavat sekä ilmastonmuutoksen torjunnassa että luontokadon hillitsemisessä.

Suorat tuet

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa **puolitetaan teollistumisen sähköistymisen tuki**. Sähköistämistuki astui voimaan 2022 ja sen tarkoituksena on korvata osa päästökaupan aiheuttamasta lisäkustannuksesta sähkön hinnassa tietyille hiilivuotoriskin alla oleville teollisuuden aloille. Tuesta vähintään 50 % tuesta on käytettävä kehittämistoimiin, joilla edistetään kasvihuonekaasupäästöjen vähentymistä, energiankäytön tehostamista, uusiutuvan energian kulutusta tai sähköistämistä. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa poistetaan tuesta osa, joka ei kohdistu kehittämistoimiin, joten toimea voi pitää ympäristölle hyödyllisenä.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa **poistetaan kotimaan lentoliikenteen suorat tuet**. Lentäminen on ympäristölle haitallisin liikkumisen muoto, sillä sen seurauksena syntyy paljon päästöjä. Lentoliikenteen suorat tuet lisäävät lentomatkustamista, ja ovat siten ympäristölle haitallisia. Lisäksi lentokentät vievät paljon tilaa, joten niillä on haitallisia vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen. Lentoliikenteen suorien tukien poistamisella on siis potentiaalisesti erityisesti päästöjä vähentävä vaikutus.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa **poistetaan maatalouden energiaveron palautus**. Maatalouden energiaveron palautus on listattuna suorien tukien tapaan budjetin menopuolella, vaikka se voidaan lukea myös energiaverotueksi. Maatalouden energiaveron palautus on tunnistettu ympäristölle haitalliseksi tueksi useassa eri asiantuntijaraportissa, joten sen poistaminen on sekä luonnon että ympäristön kannalta perusteltua.

Tämän lisäksi vihreiden vaihtoehtobudjetissa **poistetaan viihdemerenkulun suorat tuet**. Asiantuntijarvioissa viihdemerenkulun tuilla ei ole nähty olevan merkittävää ympäristövaikutusta.

Verotuet

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa karsitaan myös ympäristölle haitallisia verotukia. **Polttoturpeen alennetusta verokannasta luopumisella** olisi todennäköisesti sekä ilmaston että luonnon monimuotoisuuden kannalta positiivisia vaikutuksia, sillä sen poisto vauhdittaisi turpeen markkinaehtoisen käytön päättymistä.

Työkoneiden kokonaispäästöjen on arvioitu muodostavan noin 5 % liikenteen kokonaispäästöistä, joten **työkoneiden alennetun verokannan on katsottu olevan merkittävä ympäristölle haitallinen verotuki**. Verotuen poistolla on siis todennäköisesti positiivinen vaikutus sekä ilmaston että luonnon kannalta.

Puupolttoaineiden verottomuuden on katsottu olevan keskeisin ympäristölle ja ilmastolle haitallisin verotuki. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa verotukea vähennetään, jolla on positiivinen vaikutus sekä luonnon monimuotoisuuden että ilmaston kannalta. Verotukea

ei kuitenkaan poisteta kokonaan, joten verotuen ympäristölle haitallinen vaikutus osittain säilyy.

Uudet verot

Vihreässä vaihtoehtobudjetissa **korotetaan vuonna 2024 voimaan astuvaa kaivosveroa**. Uuden kaivosveron tarkoitus ei ole ohjata toimintaa vähemmän ympäristölle haitalliseksi, vaan sen tavoite on fiskaalinen. Vihreiden vaihtoehtobudjetin korotetulla kaivosverolla voi olla ympäristön kannalta hyödyllisiä vaikutuksia, mutta korotuksesta huolimatta ympäristövaikutukset voivat jäädä maltillisiksi.

Maa-ainesverolla on mahdollista vähentää maankäyttöä. Maankäyttö ja maankäytön muutokset kytkeytyvät kielteisiin luontovaikutuksiin, ja maankäyttö on tunnistettu yhdeksi luontokadon ajuriksi.. Vero nostaisi neitseellisten maa-ainesten suhteellisia hintoja verrattuna kierrätettyihin materiaaleihin, mikä parantaisi kierrätettyjen materiaalien hintakilpailukykyä ja kannustaisi kierrättämiseen.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa ehdotetaan **energiaverotuksen sitomista indeksiin**. Toimi säilyttäisi ympäristöohjauksen ja olisi siten potentiaalisesti päästöjä vähentävä.

Kiertotalouden edistäminen

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa pyritään edistämään kiertotaloutta. Suomen kiertotalousaste on verrattain matala, ja Suomessa käytetään EU:ssa henkeä kohden eniten luonnonvaroja. Kiertotalousasteen kasvattamisella on suuri potentiaali niin päästöjen vähentämisessä kuin luontokadon torjunnassa.

Vihreät esittää vaihtoehtobudjetissaan jäteveroa, jätteenpolttoveroa sekä pakkausveroa vauhdittamaan kiertotaloutta. Tutkimuksessa veroilla on todettu olevan yksittäisinä toimina ainoastaan vähäinen vaikutus kiertotalousasteen kasvattamiseen. Valtioneuvoston selvityksessä *Katsaus kiertotalouden mahdollisiin taloudellisiin ohjaukeinoihin* on kuitenkin todettu, että yhdistelemällä erilaisia veroinstrumentteja voidaan kannustaa materiaalien kierrätykseen ja resurssitehokkuuteen. Näin kiertotalouden edistämisen kokonaispaketilla voidaan katsoa olevan ympäristön kannalta myönteinen vaikutus.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa esitetään myös **korjauspalveluiden arvonlisäverokannan laskemista**. Tutkimuksessa korjauspalveluiden ALVin laskemisella on ollut vain vähäinen vaikutus tuotteiden korjaamisen lisäämiseen, vaikka se voikin parantaa korjauspalveluyrittäjien asemaa. Korjauspalveluiden ALVin suuremmalla laskulla voisikin olla isompi vaikutus.

Hiilinielut

Kansalliseen ilmastolakiin on kirjattu Suomen tavoite olla hiilineutraali vuonna 2035 ja hiilinegatiivinen pian sen jälkeen. Ilmastopolitiikan suunnittelussa on oletettu, että maankäyttösektorin nettonielujen taso on -21 Mt CO₂-ekv. vuonna 2035. Maankäyttösektori muuttui vuonna 2021 ensimmäisen kerran hiilinielusta nettopäästölähteeksi. Vuonna 2022 maankäyttösektorin nettonielu oli ennakkotiedon mukaan -1,0 Mt CO₂- ekv. Vihreässä vaihtoehtobudjetissa ehdotetaan **hiilinielujen pelastuspakettia** korjaamaan romahtaneita hiilinieluja.

Ilmastopaneeli on esittänyt hiilinielujen romahtamisen keskisimmäksi syyksi liian suuria hakkuumääriä. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa metsien hakkuumääriin pyritään vaikuttamaan **metsätalouden tukien leikkauksella, teollisen mittakaavan puunpolton verotuen poistoilla sekä metsähallituksen tuottotavoitteen laskemisella**. Lisäksi vihreät ehdottaa **maankäytön muutosmaksua** sekä **tukea joutomaiden metsitykseen**. Lisäksi vihreät esittää **kosteikkoviljelyn tuen palauttamista**.

Näillä toimilla voidaan katsoa olevan positiivinen vaikutus sekä hiilinielujen kasvattamisessa että puunpoltosta johtuvien päästöjen vähentämisessä. Toimet tulisivat rajoittamaan hakkuumääriä, joka on keskeinen syy hiilinielujen romahtamiselle.

Kosteikkoviljelyn on todettu olevan yksi kustannustehokkaimmista ilmastotoimista. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa tuen leikkaus perutaan, jolla on sekä ilmaston että luonnon kannalta positiivinen vaikutus.

Luonnonsuojelu

Vaihtoehtobudjetissaan vihreät tuplaa luonnonsuojelun rahoituksen. Luontopaneeli on arvioinut, että riittävällä rahoituksella on keskeinen rooli luontokadon pysäyttämässä. Vihreiden vaihtoehtobudjetin osoittamalla luonnonsuojelun rahoituksella on siis luontokadon pysäyttämisen kannalta positiivinen vaikutus, ja se on merkittävä parannus verrattuna hallituksen tavoitteisiin.

Rahoituksena lisäyksestä huolimatta se jää Luontopaneelin asettamasta tavoitteesta. Luontopaneeli on arvioinut, että luontokadon pysäyttämiseksi luonnonsuojeluun tulee varata rahoitusta noin 0,5-1 % Suomen BKT:stä. Tämä tarkoittaisi nykyisen luonnonsuojelun rahoituksen kymmenkertaistamista.

Koska suuri osa Suomen luonnosta on metsäluontoa, hakkuiden rajoittaminen on keskeisessä asemassa luontokadon pysäyttämässä. Hakkuiden rajoittamista edistäviä keinoja on lueteltu edellisessä kappaleessa, ja niiden voidaan katsoa edistävän luontokadon pysäyttämistä. Edellisessä kappaleessa mainittujen keinojen lisäksi Vihreiden vaihtoehtobudjetissa esitetään **keinoja vanhojen metsien suojelemiseksi**. Vanhojen metsien suojelun on todettu olevan yksi olennaisista toimista luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseksi ja luonnon tilan kohentamiseksi.

Maatalouden päästöt

Maatalouden ympäristöhaitat- ja hyödyt eivät ole yksiselitteisiä, vaan ne voivat olla myös keskenään ristiriitaisia. Maatalous heikentää ympäristön tilaa muun muassa aiheuttamalla kasvihuonekaasupäästöjä, vesistöjen kuormitusta ja heikentämällä osin monimuotoisuutta. Toisaalta maatalous ylläpitää monimuotoisuudelle tärkeitä perinnebiotooppeja.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa poistetaan maatalouden suoran tuet. Tähän sisältyy siipikarja- ja sikatilojen tuki, muut eläintuet, yleinen pinta-aratuki sekä luonnonhaittakorvaus. Pinta-alaperusteiset tuet ovat potentiaalisimmin ympäristölle haitallisia tukia, sillä ne pitävät yllä tehottomalla käytöllä olevaa peltoalaa ja täten kasvihuonekaasupäästöjä. Näiltä osin vaihtoehtobudjetin toimilla on sekä ilmastolle että luonnon monimuotoisuuden kannalta positiivinen vaikutus.

Tuotantosidonnaisten tukien osalta tarkastelu on haastavampaa. Jos ruokavalio siirtyy kokonaisuudessaan ympäristölle ja ilmastolle parempaan suuntaan, **on tuotantosidonnaisten tukien karsimisella ja uudelleen kohdentamisella vaikutus.** Esimerkiksi Suomen ympäristökeskus on kuitenkin todennut, että jos oletetaan, että Suomalaisten ruokavalio pysyy tukien muuttamisesta huolimatta samana, tukien vähentäminen voisi aiheuttaa hiilivuodon ulkomaille.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa pyritään kuitenkin vastaamaan tähän huoleen **tukemalla ympäristöystävälliseen ruokavalioon siirtymistä.** Vihreiden vaihtoehtobudjetissa kannustetaan ruokavalion muutokseen mm. kasvisruokaan kohdistuvalla investointipaketilla sekä koulusärkituella. Kokonaisuudessaan kasvipohjaiseen ruokaan siirtymisellä on suuri potentiaali sekä ympäristöhaittojen että päästöjen vähentämisessä.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa poistetaan myös **maatalouden energiaveron palautus.** Maatalouden energiaveron palautus on erilaisissa selvityksissä tunnistettu potentiaalisesti ympäristölle haitalliseksi tueksi, joten sen poistamisen voidaan katsoa vähentävän ilmastopäästöjä.

Tämän lisäksi vihreiden vaihtoehtobudjetissa edistetään **kotimaista biokaasun tuotantoa,** joka voi vähentää fossiilisista polttoaineista aiheutuvia päästöjä.

Liikenteen päästöt

Liikenteen päästöt kuuluvat taakanjakosektorin piiriin. Vuoden 2022 ilmastoraportti kertoo, että liikenteen päästöjen vähentyminen on pysähtynyt. Vuosina 2008-2021 liikenteen päästöt ovat laskeneet, mutta vuonna 2022 ne pysyivät edellisvuoden tasolla. Suomen tavoitteena on, että liikenteen päästöt vuonna 2030 olisivat 6,25 megatonnia hiilidioksidiekvivalenttia. Vuoden 2022 taso on 9,8 Mt.

Lentoliikenne on liikuntamuodoista saastuttavin. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa **lentämisen suoria tukia karsitaan, sekä asetetaan lentovero.** Lentoverolla on todennäköisesti

lentoliikennettä hillitsevä vaikutus, jolloin lentämisen päästöt laskevat. Vihreässä vaihtoehtobudjetissa edistetään myös kävelyä ja pyöräilyä.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa myös **perutaan hallituksen esittämiä liikenteen päästöjä kasvattavia päätöksiä**. Näitä ovat esimerkiksi ajoneuvoveron laskeminen sekä bensiinin verotuksen keventäminen. Vaikka toimet eivät tuo ympäristölle hyötyjä verrattuna vuoden 2023 tilanteeseen, ovat ne selvä parannus suhteessa hallituksen toimiin.

Tämän lisäksi vihreiden vaihtoehtobudjetissa esitetään **joukkoliikenteen ALVin laskemista nollaan**. Tämä laskisi joukkoliikenteen hintaa, jolla voidaan katsoa olevan positiivinen vaikutus joukkoliikenteen suosimiseen yksityisautoilun sijaan.

Liikenne- ja viestintäministeriön mukaan jakeluvelvoite on osoittautunut liikenteen päästövähennyskeinoista tehokkaimmaksi. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa **jakeluvelvoite etenee lain osoittamaa uraa**, ja näin sopisi yhteen liikenteen päästövähennystavoitteiden kanssa. Uusiutuvien polttoaineiden osalta on kuitenkin tärkeää huomioida niiden väistämättä suuret luontovaikutukset, johon tulisivat kiinnittää tarkempaa huomiota.

Yhteenveto

Vihreiden vaihtoehtobudjetti on **merkittävä parannus verrattuna Orpon hallituksen talousarvioesitykseen**. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa perutaan nykyisen hallituksen luonnonsuojeluun sekä ilmastotoimiin kohdistuvat leikkaukset, sekä perutaan ympäristölle haitalliset veronalennukset.

Vihreiden vaihtoehtobudjetissa esitetään ympäristölle haitallisen toiminnan vähentämistä ja ympäristölle hyödylliseen toimintaan kannustamista vihreän verouudistuksen avulla. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa keskitytään erityisesti niihin verotuksiin, jotka on tutkimuksessa tunnistettu ympäristölle kaikkein haitallisimmiksi. Vaihtoehtobudjetissa osa verotuista jää kuitenkin tarkastelun ulkopuolella.

Vaihtoehtobudjetissa esitetään myös luonnonsuojelun rahoituksen tuplaamista. Rahoituksen tuplaaminen on merkittävä parannus nykytilaan verrattuna. Samalla vaihtoehtobudjetissa esitetään toimia hiilinielujen tilanteen kohentamiseksi. Tutkimuksessa keskeiseksi toimeksi sekä hiilinielujen että luonnon monimuotoisuuden kannalta on esitetty hakkuiden rajoittamista. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa tähän pyritään vastaamaan. Vihreiden vaihtoehtobudjetissa esitetään myös tehokkaita toimia maatalouden ja liikenteen päästöjen vähentämiseksi.

Lähteet

Baumeister, S., & Käyrä, M. (2020). Kohti hiilineutraalia Suomea: ratkaisuja kotimaan liikenteen päästöjen laskuun. *Ympäristö ja terveys*, 51(6).

Pihlainen, S., Pohjola, J., & Piironen, T. (2023). Ympäristölle haitalliset tuet Suomessa. (Suomen ympäristökeskuksen raportteja, 30).

Simons, M., Honkatukia, J., Antikainen, R., Hippinen, I., Merenheimo, T., Lehtomaa, J., ... & Salmenperä, H. (2018). Taloudelliset ohjauskeinot kiertotalouden arvoketjuissa.

Tilastokeskus. (2023). Haettu osoitteesta: <https://www.stat.fi/meta/kas/ymparistovero.html>

Wahlström, J., Kaskela, J., Riikonen, J. & Hankalin, V. (2017). Energiaverotuet ja kustannustehokas huoltovarmuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2017:56